

ΕΥΤΥΧΙΑΣ Δ. ΛΙΑΤΑ

Ο ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΘΗΒΩΝ (1722-1734)
ΚΑΙ ΕΠΕΙΤΑ Π. ΠΑΤΡΩΝ (1734-1759)
ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ
ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ



ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΑΠΟ ΤΑ «ΘΗΣΑΥΡΙΣΜΑΤΑ» ΤΟΜ. 12

ΒΕΝΕΤΙΑ
1975

ΕΥΤΥΧΙΑΣ Δ. ΛΙΑΤΑ

Ο ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΘΗΒΩΝ (1722 - 1734)
ΚΑΙ ΕΠΕΙΤΑ Π. ΠΑΤΡΩΝ (1734 - 1759)
ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ
ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ



ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΑΠΟ ΤΑ «ΘΗΣΑΥΡΙΣΜΑΤΑ» ΤΟΜ. 12

ΒΕΝΕΤΙΑ
1975

Ο ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΘΗΒΩΝ (1722 - 1734)
 ΚΑΙ ΕΠΕΙΤΑ Π. ΠΑΤΡΩΝ (1734 - 1759)
 ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ
 ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ
 (Πίν. 5')

“Ολοι οί μέχρι σήμερα δημοσιευμένοι επισκοπικοί κατάλογοι τών Θηβών παρουσιάζουν πολλά κενά και άρκετά άμφισβητούμενα σημεία στη σωστή διαδοχή και τόν ακριβή χρόνο άρχιερατείας τών μητροπολιτών¹. Άνάλογα με τις ιστορικές συνθήκες και τη διάσωση τών πηγών, όρισμένες έποχές διαφωτίζονται καλύτερα από άλλες, για τις όποιες ή επικρατεϊ σύγχυση κι ασάφεια² ή άκόμη και άπόλυτη άγνοια³. Συχνά συμβαίνει, στοιχεΐα όχι

1. Με τη σύνταξη επισκοπικών καταλόγων της Θήβας άσχολήθηκαν οί εξής κατά χρονολογική σειρά: ΜΙΧ. ΛΕ QUIEN, *Oriens Christianus*, τόμ. II, Parisiis 1740, στ. 207 - 211. — ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ, ‘Επισκοπικοί κατάλογοι, ‘Επετηρίς ‘Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών», τόμ. 12 (1936), σ. 177 - 8. — ΓΕΩΡ. Δ. ΤΣΕΒΑΣ, ‘Επισκοπικός κατάλογος Θηβών, ‘Επετηρίς ‘Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών», τόμ. 13 (1937), σ. 397 - 399. — ΑΘΑΝ. Δ. ΚΟΜΙΝΗΣ, ‘Ανέκδοτος επισκοπικός κατάλογος Θηβών, ‘Επετηρίς ‘Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών», τ. Α’ (1968), σ. 87 - 100. — ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Συμβολαί εις την έρευναν της ιστορίας τών έν ‘Ελλάδι επισκοπών, ‘Αθήναι 1969, σ. 19 - 24. Τέλος, επισκοπικό κατάλογο τών λατίνων μόνο άρχιερέων της Θήβας δίνει και ό GIORGIO FEDALTO, *Simone Atumano monaco di Studio, archivescovo latino di Tebe sec. XIV*, Brescia 1968, σ. 119.

2. Παρεμβχτικά θά άναφέρω ότι σύγχυση μεγάλη παρατηρείται στα χρόνια της Φραγκοκρατίας και της Καταλάνικης κατοχής. Μετά την κατάληψη της Θήβας από τους Σταυροφόρους, ή έκκλησιαστική ιεραρχία στην πλειοψηφία της, μη θέλοντας νά άναμειχτή με τó λατινικό κλήρο, προτιμᾷ από τó συμβιβασμό τó δρόμο της έξορίας. ‘Ετσι οί κατακτητές άρχίζουν σιγά - σιγά νά πληρώνουν τις κενές εξ αίτίας θανάτου ή άποδημίας τού κατόχου τους θέσεις με λατίνους επισκόπους (βλέπε G. FEDALTO, ό.π., σ. 50 - 51, 61). ‘Η παραπάνω έργασία τού Fedalto διορθώνει τους γνωστούς μας επισκοπικούς καταλόγους στη χρονική αύτη περίοδο κι έτσι ξέρουμε πλέον σίγουρα, ότι από τις 15 τού Μάη τού 1357 μέχρι τις 17 ‘Απρίλη τού 1366 τόν επισκοπικό θρόνο της Θήβας κατέχει ό λατίνος Paolo di Calabria, ένώ τó χρονικό διάστημα 17 ‘Απρ. 1366 - 29 Μάη 1383 καλύπτει ή άρχιερατεία τού Σίμωνα ‘Ατουμάνου. Βλέπε σχετικά G. FEDALTO, ό.π., σ. 84 - 90 και 91 - 107· πρβλ. και ΑΘ. ΚΟΜΙΝΗ, ό.π., σ. 92 - 93.

3. Στα 1710 ό οίκουμενικός πατριάρχης ‘Αθανάσιος Ε’ άπολύει συνοδικό γράμμα πρὸς τους μητροπολίτες ‘Αθηνών, Θηβών και Εύρίπου για τά γνωστά «κουτία» τού ‘Αγίου Τάφου. ‘Αν και δέν άναφέρεται τó όνομα τού μητροπολίτη, ξέρουμε πάντως ότι ή επισκο-

εὐκαταφρόνητα γιὰ ἓνα ἐξεταζόμενο θέμα νὰ βρίσκωνται διάσπαρτα σὲ ἀρχεῖα ἄσχετα μὲ τὴ φύση τοῦ θέματος καὶ ἡ ἀνεύρεσή τους πολλὰς φορὲς εἶναι καθαρὰ ζήτημα τύχης. Καρπὸς ἀνάλογης περιπτώσεως εἶναι καὶ ἡ ἐργασία αὐτή, ποὺ σκοπὸ ἐχει τὴ συμπλήρωση καὶ τὴ διόρθωση σὲ κάποια σημεῖα τῶν γνωστῶν μας ἐπισκοπικῶν καταλόγων Ὡθβῶν.

Τὰ τρία ἔγγραφα, ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ γιὰ πρώτη φορὰ καὶ ποὺ διευκρινίζουν ἢ προσθέτουν καινούργια στοιχεῖα γιὰ τὸ μητροπολίτη Γεράσιμο καὶ τὴ μητρόπολη τῆς Ὡθῆας, βρέθηκαν κατὰ τὴν ἔρευνα ἐνὸς ἐμπορικῆς φύσεως ἀρχείου⁴. Τὰ δύο κείμενα εἶναι γραφὲς τοῦ ἴδιου τοῦ Γεράσιμου Ὡθβῶν — ἡ μιὰ ἰδιόχειρη — πρὸς τὸ Γεώργιο Ἀντ. Μέλο, ἔμπορο ἀπὸ τὴ Ὡθῆβα ἐγκατεστημένο στὴ Βενετία, καὶ τὸ τρίτο στέλνεται στὸ ἴδιο πρόσωπο ἀπὸ μέρους ὄλων τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς καὶ τῶν τριῶν γραμμάτων εἶναι ἡ αἴτηση ὑλικῆς βοήθειας ἀπὸ τὸν εὐκατάστατο — ὅπως πιστεύουν — ἔμπορο συμπατριώτη τους.

Στις 26 τοῦ Μάη 1727 (ἔγγραφο Β΄) ὁ Γεράσιμος Ὡθβῶν μετὰ ἀπὸ ἓνα ταξίδι τοῦ στὴν Ἀθήνα γιὰ δουλειὲς προσωπικῆς του, παρακινημένος ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖο Μπερνάρδο Καπετανάκη, ἀποφασίζει νὰ γράψῃ στὸ Μέλο τὸ πρῶτο τοῦ γράμματος. Ἐδῶ, προκειμένου νὰ τοῦ ζητήσῃ τὴ χάρη, τὸν ἐνημερώνει ἀρχικὰ γιὰ τὰ γεγονότα, ἐκθέτοντάς του ἀρκετὰ ζωντανὰ τὴ δύσκολη κατάσταση τῆς πατρίδας του. Μὲ τὴν κατάληψη τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς (1685) οἱ χριστιανοὶ τῆς περιοχῆς τῆς Ὡθῆας σκορπίστηκαν ἐδῶ κι ἐκεῖ⁵ καὶ πολλὰς ἐκκλησίαις τῆς ἐπαρχίας γκρεμίστηκαν κι οἱ περιουσίαι τους ἔγιναν ἀντικείμενο διαρπαγῆς. Κανεὶς ἀρχιερέας μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀναστάτωση δὲν ἔμεινε νὰ κυβερνήσῃ τὸ χριστιανικὸ στοιχεῖο ἐκείνου τοῦ τόπου. Ἐνῶ σιγὰ-σιγὰ ἄρχισε νὰ ξαναμαζεύεται ἡ ἐπαρχία καὶ μαζὶ ἤρθε νέος μητροπολίτης, στὸ ἀντίκρουσμα καὶ πάλι τοῦ τουρκικοῦ κινδύνου τὴν ἐγκατάλειψαν ἀκόμη μιὰ φορὰ, ἀφήνοντας 10.000 γρόσια χρέος στὸν κατακτητὴ. Τέλος, τὸ 1722

πικὴ ἔδρα τῆς Ὡθῆας δὲν εἶναι κενὴ τὰ χρόνια αὐτά. Βλέπε τὴν ἔκδοση τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματός στοῦ ΔΗΜ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, τόμ. 2, Ἀθῆναι 1890, σ. 341.

4. Πρόκειται γιὰ τὸ πλούσιο ἀρχεῖο τοῦ Γεωργ. Ἀντ. Μέλου, ἐμπόρου, ποὺ γιὰ πολλὰ χρόνια (1710 - 1732) ἦταν ἐγκατεστημένος στὴ Βενετία καὶ ἔκανε ἐμπόριο μὲ διάφορες περιοχὰς τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ἰταλίας. Τὸ ἀρχεῖο του βρίσκεται στὸ Παλαιὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο διατριβῆς ποὺ ἐτοιμάζω.

5. Γιὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ 17ου αἰῶνα στὴν περιοχὴ τῆς Ὡθῆας, ὅσο κι ἂν οἱ πληροφορίες μας δὲν ἀφθονοῦν, βλέπε ΑΠΟΣΤ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 56· διεξοδικώτερα ΚΩΝ. ΝΤΟΚΟΥ, Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς κατὰ τὸν ἐνετοτουρκικὸν πόλεμον (1864 - 1699) καὶ ὁ Σαλῶνων Φιλόθεος, Ἀθήνα 1975. Βλ. ἐπίσης καὶ ΚΩΝ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Εἰδήσεις περὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκ τῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας (1690 - 1736), «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν», τόμ. Β' (1969 - 70), σ. 339 - 436.

ὁ Πατριάρχης συγκαλεῖ τὴ Σύνοδο κι ἐκλέγεται ἐπίσκοπος Θηβῶν ὁ Γεράσιμος. Τὸ μῆνα Ἀπρίλη, πηγαίνοντας στὴν ἔδρα του νὰ ἀναλάβῃ καθήκοντα, βρίσκει τὴ μητρόπολη ἐντελῶς κατεστραμμένη καὶ τὴν ἐπαρχία ὁλόκληρη σ' ἄθλια κατάσταση. Ἀποφασίζει τότε, ἀδιαφορώντας γιὰ τὰ ἀβάσταχτα χρέη, ποὺ τὰ ἀφήνει στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, νὰ χτίσῃ νέα μητρόπολη. Πράγματι, ἡ ἐκκλησία ξαναχτίζεται ἀπὸ τὰ θεμέλια «εὐρύχωρος καὶ ὠραία», ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει στὸ γράμμα του. Ἄν ὅμως ξοδεύοντας πάνω ἀπ' τὶς δυνάμεις τους κατάφεραν νὰ φτιάσουν τὸ ναό, δὲ στάθῃκε δυνατό νὰ τὸν ἐφοδιάσουν κιόλας μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἄμφια. Καὶ νὰ ποὺ φτάνουμε στὴν οὐσία τῆς γραφῆς : ἄμφια γιὰ τὴν ἀναδιοργανούμενη μητρόπολη τῆς πατρίδας του ζητᾷ ὁ ἱεράρχης ἀπὸ τὸ Θηβαῖο ἔμπορο. Κάνοντας μιὰ τέτοια δωρεά, θὰ ἔχῃ αἰώνιο τὸ μνημόσυνο στὴν πρόθεση αὐτῆς τῆς ἰδίας τῆς μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας.

Τὸ ἔγγραφο Α', μὲ ἡμερομηνία ἐπίσης 26 τοῦ Μᾶη 1727, ποὺ εἶναι ὑπογραμμένο ἀπὸ κληρικούς καὶ λαϊκούς Θηβαίους κι ἐπιβεβαιωμένο ἀπὸ τὸ Γεράσιμο, ἀναφέρει ὅσα καὶ ὁ μητροπολίτης τους γράφει τὴν ἴδια μέρα καὶ καταλήγει μὲ τὴν ἴδια αἴτηση βοήθειας ἀπὸ τὸ Μέλο.

Δυὸ χρόνια ἀργότερα, στίς 12 τοῦ Μᾶη 1729 γραμμένο, φτάνει δεῦτερο γράμμα τοῦ ἰδίου ἱεράρχη στὸ Μέλο, σταλμένο ἀπὸ τὴν Ἀθήνα αὐτὴ τὴ φορὰ καὶ συνοδευόμενο κι ἀπὸ γραφὴ τοῦ Μπερνάρδου Καπετανάκη. Μὴ μπορώντας νὰ ἐξηγήσῃ ἄλλιῶς τὴ σιωπὴ τοῦ Θηβαίου ἐμποροῦ, ὁ Γεράσιμος ὑποθέτει πὼς ἴσως χάθηκε τὸ πρῶτο του γράμμα — πράγμα ὅχι σπάνιο γιὰ τὴν ἐποχὴ — καὶ γι' αὐτὸ στέλνει ἄλλο, ἐπαναλαμβάνοντας κι ἐδῶ σὲ γενικὲς γραμμὲς τὰ ἤδη γνωστά μας ἀπὸ τὸ ἔγγραφο τοῦ 1727. Τὸ καινούργιο στοιχεῖο εἶναι μόνον ὅτι περιορίζει τὴ δωρεά σ' ἓνα μαντῦα κι ἓνα ὠμοφόρι, μιὰ καὶ ποὺ στὸ διάστημα τῶν δυὸ χρόνων ποὺ μεσολάβησαν κατάφερε νὰ κάνῃ τὴν ὑπόλοιπη ἀρχιερατικὴ στολή. Ἡ μητρόπολη ὅμως εἶναι ἄδεια ἀκόμη ἀπὸ κειμήλια καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα λειτουργικὰ σκεύη.

Ὁ Καπετανάκης, γράφοντας στὸ Γ. Μέλο, στὸ σημεῖο ποὺ ἀναφέρεται στὸν Γεράσιμο, ἐκφράζεται πολὺ εὐνοϊκὰ γι' αὐτόν· καὶ νὰ πῶς ἀκριβῶς ἔχει τὸ κείμενο. «... *Εἰς τὴν παρόν δεν ἔχο ἄλο να τῆς γράψω μόνο τῆς φανερόνο τὴν γνήαν που ὁ Θεὸς μὰς εχάρησε ἑὸς τὴν σήμερον. Επῆτα τῆς εστῖλα εναν χερετησμόν κε εφχή κε εβλογία ἀπὸ τὸν αρχιερεάν της Θήβας, ὁ ὀπίης εβρήσκενε ἐδὸ εἰς το ἐδικό μας σπήτη κονεμένος· αρχιερεας πολὰ ἀξιος κε θεάρεστος χρηστηανός. Ηχε της προγράφη κε πάλη τόρα τῆς γράφη να ἤθελε του κάμη ενα ομόφορο ὁ ενα μαντήα ἀτηλάνζένηο, παγουνάτζο* ⁶. Τὸν

6. Τὸ ἀτλάζι εἶναι εἶδος ὑφάσματος ἀπὸ καθαρὸ μετάξι ἢ καὶ συνυφασμένο μὲ λινάρι ἢ μαλλί ἢ βχιμβάκι μὲ στίλβουσα ἐπιφάνεια· ἢ εἰσαγωγὴ τῶν πρώτων ἀτλαζένιων ὑφασμάτων ἔγινε ἀπὸ τὴν Ἰνδία (βλ. Μ.Ε.Ε., τόμ. 5', σ. 62).

Τὸ παγουνάτσο (ἰταλ. *paonazzo* ἢ *paonazzo* καὶ ἀρχ. *paonazzo*) εἶναι τὸ βιολετί

κάμνη ενα μεγάλο ψηχηκό, οτη ή επαρχία τής Θήβας ήνε γημνή· κε θέλουν γραφτή τα ονόμα της ζοντανά κε τον γονέο σας εις τίν ξεφόννηση τής μιτροπόλεος Θηβός, νά ξεφονήζοντε εονήςος. Όπου ήνε όλα σας τα ψηχηκά τήν περηκαλό να γενη κε τούτο κε ό Θεός θέλη στοδόση εις τούτον τόν κοσμον κε ής τον άλων...». Τό γράμμα έχει ήμερομηνία 14 Μαΐου 1729, 'Αθήνα⁷.

'Από τά έγγραφα αὐτά προκύπτουν τά ἐξῆς νέα στοιχεῖα γιά τήν ἐπισκοπή τῆς Θήβας. Τόν 'Απρίλη τοῦ 1722 ἀναλαμβάνει μητροπολίτης Θηβῶν ὁ Γεράσιμος. Ἔτσι ὁ ἀνώνυμος, πού ἀναφέρουν οἱ ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, γίνεται τώρα ἐπάνυμος. Ἀντίθετα μέ τήν ἀτεκμηριώτη πληροφορία τοῦ Τσεβᾶ, πού ἀνεπιφύλαχτα τή δέχεται κι ὁ Κομίνης⁸, στά 1729 δέν εἶναι μητροπολίτης τῆς Θήβας ὁ Φιλάρετος, ἀλλά ὁ Γεράσιμος, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό τό ἔγγραφο Γ'. Πιό κάτω θά ἀποδειχτῇ, ὅτι οὔτε καί μετὰ τό Μάη θά μπορούσε νά ὑπάρξῃ μητροπολίτης ἄλλος στή Θήβα ἐκτός ἀπό τό Γεράσιμο. Τό 1729 ἀρχιερέα Θηβῶν Γεράσιμο ἀναφέρει κι ὁ Βελοῦδος χωρίς ὅμως νά δηλώνῃ τήν πηγὴ τῆς πληροφορίας του⁹.

'Ἡ τρίτη σημαντικὴ εἰδηση τῶν ἐγγράφων εἶναι ὅτι στὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸν 'Απρίλη τοῦ 1722 μέχρι τό Μάη τοῦ 1727 ἔχουμε μιὰν ἀνακαίνιση τῆς κατεστραμμένης μητρόπολης τῆς Θήβας ἀπὸ τό μητροπολίτη Γεράσιμο, στοιχεῖο ἐντελῶς ἄγνωστο ὡς τώρα. Σημεῖο ἀμφισβητούμενο εἶναι, ποιὰ ἀπ' ὅλες τίς ἐκκλησίες τῆς Θήβας ἦταν τότε ἡ μητρόπολη. Δυστυχῶς στά ἔγγραφα δέν ἀναφέρεται πουθενά μέ τό ὄνομά της. Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Λότζιας, πού εἶναι ἡ σημερινὴ μητρόπολη, κατὰ τὸν Τσεβᾶ ἐγινε καθε-

σκοῦρο, συνηθισμένο χρῶμα τῶν ἐπισκοπικῶν ἀμφίων (βλ. GARZANTI, Dizionario della lingua italiana, Milano 1965, σ. 1196).

7. Ἑλληνικὸ Ἰνστιτοῦτο Βενετίας — Παλαιὸ Ἀρχεῖο, busta 148, φ. 79.

8. Βλέπε Γ. ΤΣΕΒΑ, ὁ.π., σ. 399 καὶ ΑΘ. ΚΟΜΙΝΗ, ὁ.π., σ. 95 καὶ 99. Ἡ πληροφορία πού μᾶς δίνει τό κείμενο τοῦ 1796 γιά κάποιον ἀρχιερέα Θηβῶν Φιλάρετο, πού «εἰς τοὺς 1700 χρόνους ἀπὸ Χριστοῦ» ὑποχρέωσε τοὺς κατοίκους τῆς μητρόπόλεως του σὲ βαριά δοσίματτα, δέν εἶναι καθόλου σαφὴς καὶ ὅπωςδῆποτε δέν πρέπει νά εἶναι αὐτὴ ἡ πηγὴ ἀπ' ὅπου ἀντλεῖ ὁ Τσεβᾶς, ἀν φυσικὰ πρόκειται γιά τό ἴδιο πρόσωπο. Μὲ ἐξαίρεση τό 1721, πού ἀναφέρεται ὁ Δαμιανὸς σὰν μητροπολίτης Θηβῶν, ὁ Φιλάρετος θά μπορούσε νά σταθῇ κάλλιστα σὲ ὅποιονδήποτε χρόνο ἀπὸ τό 1701 μέχρι τό 1720 καὶ γιὰτί ὅχι νά μὴν εἶναι ὁ «ἀνώνυμος» τοῦ 1710 (βλ. σχμ. 3), πού φαίνεται καὶ πιὸ πιθανό, παρὰ νά τοποθετῇται στά 1729, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν στοιχεῖα πού τό ἀποκλείουν (βλ. ἐγγρ. Γ');

9. Βλέπε ΙΩΑΝΝΟΥ ΒΕΛΟΥΔΟΥ, Ἑλλήνων ὁρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ², Βενετία 1893, σ. 198. Τὴν εἰδηση αὐτὴ τοῦ Βελοῦδου παρανοώντας ὁ Ζερλέντης γράφει ὅτι ὁ Γεράσιμος ἦταν στή Βενετία τό 1729. Πιστεύω ὅτι ὁ Βελοῦδος εἶχε ὑπ' ὄψη του τό γράμμα τοῦ Γεράσιμου στὸ Μέλο, ἔστω κι ἂν δὲν τό ἀναφέρῃ πουθενά σὰν πηγὴ του καὶ ὅτι φυσικὰ ὁ μητροπολίτης ποτὲ δὲν ἦρθε στή Βενετία (βλ. ΠΕΡΙΚΛ. Γ. ΖΕΡΑΕΝΤΗ, Ἱστορικαὶ ἔρευναὶ περὶ τὰς Ἑκκλησίας τῶν νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου Ὑαλάσσης, Ἑρμούπολις, τόμ. Α' (1913), σ. 173.

δρικός ναός από το 1780, ενώ κατ' άλλους ήταν ήδη επί Φραγκοκρατίας¹⁰. Από το συναξαριστή του 'Αγ. 'Ιωάννη του Καλοκτένη έχουμε την ειδήση πώς, ήταν το 12ο αιώνα ο 'Αγιος έφτασε στη Θήβα σαν μητροπολίτης Θηβών κι έξαρχος πάσης Βοιωτίας, ή ενθρόνισή του έγινε σε υπάρχοντα ήδη μικρό, αλλά ώραϊο ναό της Παναγίας. 'Αμέσως έπειτα, ο Καλοκτένης σ' ένδειξη ευγνωμοσύνης προς τη Θεομήτορα, διέταξε την από τὰ θεμέλια κατεδάφιση του μικρού αυτού ναού και την ανέγερση άλλου ευρύχωρου και μεγαλοπρεπέστερου στην ίδια τη θέση του παλιού. «'Ιερὸν ἀνήγειρας ναὸν τῆς Θεομήτορος περικαλλῇ καὶ λαμπρότατον» ὑμνεῖ χαρακτηριστικά τὸν 'Αγιο ὁ ψαλμωδός του¹¹. Τὴν ἐκκλησίαι αὐτῆς τῆς Παναγίας καθιέρωσε ἀπὸ τότε ὁ Καλοκτένης σαν μητρόπολη τῆς πόλης¹². Στὰ 1226 στὸν περίφημο αὐτὸ ναὸ τῆς Θήβας γίνεται ἡ στέψη τοῦ Γουῖδωνα Δελαρός (1226 - 1263) καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς ἐκκλησίας προξενεῖ τὸν ἀνυπόκριτο θαυμασμὸ τῶν καλεσμένων¹³. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης «Λότζια» ἐσφαλμένα ὁ Βασιλείου πιστεύει ὅτι εἶναι ἀρμένικη καὶ σημαίνει τὴν ἀγορά, τὸ παζάρι. 'Αντίθετα ὑπάρχει ἀραβικὴ λέξη *logga*, ποὺ ὅμως προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *loggia* καὶ σημαίνει τὴ στοά, τὸ θεωρεῖο¹⁴. Στὴ μεσαιωνικὴ Θήβα ὑπῆρχε μεγάλη ἀρμένικη παροικία κι ἀκόμη καὶ σήμερα ἡ συνοικία πάνω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαι τῆς Παναγίας λέγεται «'Αρμενιά». Φαίνεται πὼς ἐξωτερικὰ ὁ ναὸς εἶχε ευρύχωρες στοές, ποὺ χρησίμευαν σαν τόπος παζαριοῦ. Ξέροντας πὼς τὸ ἐμπόριο τῆς πόλης βρισκόταν κυρίως στὰ χέρια τῶν 'Αρμενηδων, θεωρήθηκε πολὺ φυσικὸ ἡ λέξη νὰ εἶναι ἀρμένικη καὶ νὰ σημαίνει τὴν ἀγορά. Περιηγητὲς τοῦ 17ου αἰώνα ρητὰ ἀναφέρουν σαν μητροπολιτικὸ ναὸ τῆς Θήβας τὴν Παναγία τὴ Χρυσοφορίτισσα ἢ Πορταΐτισσα ἢ Χριστοφορίτισσα, ὅπως ὀνομάζεται τότε καὶ γιὰ νὰ προξενῇ τὸ θαυμασμὸ τους θὰ πρέπει νὰ ἦταν τὸ ἴδιο τὸ μεγαλόπρεπο χτίσμα τοῦ Καλοκτένη¹⁵. 'Ο Κεραμόπουλος σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ κάνει

10. ΓΕΩΡΓ. ΤΣΕΒΑ, 'Ιστορία τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Βοιωτίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα, 'Αθήναι 1928, τόμ. Β' σ. 348. Δυστυχῶς διαπίστωσα ὅτι ὁ Τσεβᾶς ἔχει πολλὰ λάθη σὲ χρονολογίες κ.λ.π., ὥστε δὲν ξέρω κατὰ πόσο πρέπει νὰ τὸν ἐμπιστευέται κανεὶς καὶ σ' αὐτὴ τὴν εἰδήση.

11. Τίς πληροφορίες αὐτὲς τίς πῆρα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Θηβαίου συγγραφέα ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΘ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Αἱ Θῆβαι τοῦ μεσαιῶνος, 'Αγιος 'Ιωάννης ὁ Καλοκτένης καὶ ἡ ἐποχὴ του, Θῆβαι 1967, σ. 101.

12. Πιστεύω πὼς, ἀφοῦ ἡ ἐνθρόνιση τοῦ Καλοκτένη έγινε στὸν παλιὸ αὐτὸ ναὸ τῆς Παναγίας, θὰ πρέπει νὰ ἦταν αὐτὸς ἡ μητρόπολη τῆς Θήβας.

13. ΑΝΤ. ΑΘ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ὁ.π., σ. 63.

14. Βλ. ΑΝΤ. ΑΘ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ὁ.π., σ. 62. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ *logga* (προφορά *logia*) βλέπε GIUSEPPE BARBERA, Dizionario maltese - arabo - italiano, Beyrouth 1939.

15. 'Ο περιηγητὴς Spohn στὰ 1675 περνώντας ἀπὸ τὴ Θήβα δὲν παραλείπει νὰ σημειώσῃ: «*Vi sono due Moschee à Tebe e molte Chiese greche, la Cattedrale è chiamata Panagia Crysophoritza, che non hà di rimarcabile, che alcuni*

διάφορες σκέψεις, χωρίς όμως να καταλήγῃ σὲ ὀριστικὸ συμπέρασμα· μεταξὺ τῶν ἄλλων κάνει καὶ τὴν ὑπόθεση, ὅτι μπορεῖ ἡ σημερινὴ Λότζια νὰ χτίστηκε πάνω στὸ παλιὸ λαμπρὸ χτίσμα τοῦ Καλοκτένη, ποὺ εἶδαν καὶ θαύμασαν οἱ Spon καὶ Wheler¹⁶. Ἀπὸ τὸ ἔγγραφο Β' ἐπίσης μπορούμε, μελετώντας τὸ προσεχτικὰ¹⁷, νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἀνώνυμη μητρόπολη, ποὺ ἀνακαίλισε ὁ Γεράσιμος, εἶναι ἡ Παναγία ἢ Λότζια, τὸ λαμπρὸ δημιούργημα τοῦ Καλοκτένη, ποὺ ἀπὸ τὸ 12ο αἰώνα ἦταν μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Θήβας καὶ μέχρι τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα ἔμενε ἀνέπαφος, ὁπότε καταστράφηκε στὸν τελευταῖο βενετοτουρκικὸ πόλεμο καὶ ξαναχτίστηκε στὴν πενταετία 1722 - 1727.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ χτίσμα δὲν θὰ πρέπει νὰ ἦταν ιδιαίτερα ἐντυπωσιακὸ, παρὰ τὰ γραφόμενα τοῦ ἀνακαινιστῆ του, γιατί, ὅταν στὰ 1740 ὁ περιηγητὴς Richard Pococke ἐπισκέπτεται τὴ Θήβα, δὲν σημειώνει τίποτα τὸ ιδιαίτερο γιὰ καμμιά ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες τῆς πόλης, πρᾶγμα ποὺ θὰ ἦταν φυσικὸ, ἂν κάποια τὸν ἐντυπωσίαζε μὲ τὴ μεγαλοπρέπειά της¹⁸. Δυστυχῶς δὲν μπορούμε νὰ ἔχουμε τὴν παραμικρὴ ἰδέα οὔτε καὶ γιὰ τὴν κατάσταση σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ, ἐπειδὴ καὶ πάλι καταστράφηκε ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ σεισμὸ καὶ ἀναχτίστηκε στὰ 1854· τὸ σημερινὸ χτίσμα χρονολογεῖται

*pezzi d'inscrizioni inferite nel pavimento e nelle mura...». (Viaggi di Mons. Spon per la Dalmazia, Grecia e Levante, portati dal francese da D. CASIMIRO FRESCHOT, Bologna 1688, σ. 313). Γιὰ τὴν ἴδια αὐτὴ ἐκκλησία τῆς «Παναγιᾶς τῆς Χριστοφορίτισσας» κάνει λόγο κι ὁ λατίνος ἱστορικὸς Le Quien, ἐνῶ ὁ τουρκὸς περιηγητὴς Evliya Çelebi λέει ὅτι «στὸ κανάλι τῆς πόρτας ὑπάρχει μεγάλη ἐκκλησία διὰ τὴν ὁποῖαν ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι ὑπερηφανεύονται» (βλέπε MICH. LE QUIEN, Oriens Christianus, τόμ. II, Parisiis 1740, col. 209, ὅπου συγκεκριμένα γράφει : *Thebae hodie Thiva dicitur, in colle stans ecclesia primaria deiparae Virginis nomine dedicata, Panagia Christophoritz a nuncupatur*. Βλ. καὶ Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ὁ.π., σ. 62).*

16. Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ, *Θηβαϊκά, «Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον», τόμ. Γ' (1917), σ. 65 - 66.*

17. Βλέπε ἔγгр. Β', στ. 17 - 18· «... τέλος ἠφανίσθη τελείως ἔως ἐδάφους καὶ ἡ ἀγιοτάτη παλαιὰ μητρόπολις...». Ἐπίσης στὸ ἴδιο ἔγγραφο στ. 38 - 39· «... ἐκτίσαμεν ἐκ βάθρων νέαν μητρόπολιν, εὐρύχωρον καὶ ὡραίαν, ὡς καθὼς τὴν σήμερον φαίνεται...».

18. Ὁ Pococke, μιλώντας γιὰ τὴ Θήβα, ἀναφέρει γιὰ τὶς ἐκκλησίες τῆς συγκεκριμένα τὰ ἑξῆς : *On prétend qu'il y a, tant dans la ville que dans les environs, cent églises où l'on trouve quelques fragments d'inscriptions, enchassées dans le pavé et dans les murailles; J'y vis quelques beaux chapiteaux corinthiens, Thèbes est la résidence d'un archevêque, d'un vaivode et d'un cadi*. (Voyages de RICHARD POCKOCKE en Orient, dans l'Égypte, l'Arabie, la Palestine, la Syrie, la Grèce, la Thrace etc., Neuchâtel 1773, τόμ. VI, σ. 106 - 107). Στὰ 1730 ἐπίσης, ὅταν ὁ Ἕλληνας περιηγητὴς Charles Thomson ἐπισκέπτεται τὴ Θήβα, ἐντυπωσιάζεται μόνο ἀπὸ τὰ σπίτια τῆς καὶ σημειώνει ὅτι σὲ καμμιά ἄλλη πόλη δὲν εἶδε σπίτια ψηλότερα καὶ καλύτερα καὶ ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς εἶναι γύρω στὶς 4 - 5.000, οἱ μισοὶ Τοῦρκοι κι οἱ μισοὶ Ἕλληνες (βλ. ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ, *Ξένοι ταξιδιώτες στὴν Ἑλλάδα 1700 - 1800, Ἀθήνα. 1973, τόμ. Β', σ. 170).*

ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ προπύλαια, ποὺ προστέθηκαν τὸ 1974¹⁹.

Συνδυάζοντας τὰ ἄγνωστα ὡς τώρα ἀρχεακὰ στοιχεῖα, ποὺ μᾶς δίνουν τὰ τρία ἔγγραφα, μὲ ἄλλες δημοσιευμένες εἰδήσεις, ποὺ ἡ πέρασαν ἀπαρατήρητες ἢ δὲν χρησιμοποιήθηκαν σωστὰ ἀπὸ τοὺς συντάχτες τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων, μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε στὴν κατὰ τὸ δυνατόν ὁλοκλήρωση τῆς ἀρχιερατικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Γεράσιμου. Ξέρουμε λοιπόν, ὅτι τὸ πατριαρχικὸ γράμμα τῆς ἐκλογῆς του σὲ μητροπολίτη Θηβῶν βρίσκεται στὸ γραμματοφυλάκιο τῆς μονῆς Ἑλ. Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου²⁰. Μιὰ ἄλλη εἴδηση, σχετικὴ μὲ τὴν καριέρα του, εἶναι ὅτι παρέμεινε στὴ μητρόπολη Θηβῶν τουλάχιστο μέχρι τὸ Φλεβάρη τοῦ 1734, γιατί οὔτις ἀρχὲς αὐτοῦ τοῦ μήνα μετατίθεται στὴν ἔδρα τῶν Παλαιῶν Πατρῶν²¹. Τὸ ὅτι στίς ἀρχὲς τοῦ 1734 ἦταν σίγουρα ἀκόμη μητροπολίτης Θηβῶν τὸ ἐπιβεβαιώνει ἐπιγραφή, ποὺ εἶναι κεντημένη στὸ σωζόμενο ἐπιγρονάτιό του καὶ ποὺ ἔχει ὡς ἐξῆς:

*Μορφὴν Τριάδος τῆς σεβασμίας φέρω,
κοσμῶ δὲ γόνυ δεσπότου ἱεράρχου,
Θηβῶν μητροπόλεως κὺρ - Γερασίμου,
τοῦ πιστοῦ λάτρου Θεοῦ τρισυποστάτου — ἀπλδ' ²².
Πόνος Εὐσεβίας.*

Στὸ ἴδιο μοναστήρι ἀπόκεινται καὶ ἡ ποιμαντικὴ του ράβδος μὲ τὴν ἐπιγραφή:

*Ποιμαντικὴ ράβδος ταπεινοῦ μητροπολίτου Γερασίμου.
1733 Ἰουλίου 22²³.*

19. Τὴν τελευταία αὐτὴ πληροφορία ἔχω ἀπὸ τὸ διευθυντὴ τῆς Δρακείου Βιβλιοθήκης Θηβῶν κ. Μιλτιάδη Βάθη, ποὺ εἶχε τὴν καλὴ σὺννη νὰ μοῦ στείλῃ καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Ἀντ. Βασιλείου καθὼς καὶ τὴ φωτογραφία τῆς μητρόπολης· τὸν κύριο Βάθη εὐχαριστῶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴ βοήθειά του.

20. ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΦΛΩΡΙΔΟΥ, Ἀπογραφή τῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς Πάτμου σωζομένων ἐπισήμων ἐγγράφων, «Πανδώρα», τόμ. Κ' (1870), σ. 91. Στὸ ἔγγραφο σημειώνεται μόνο τὸ ἔτος (1722), ἀλλὰ εἶναι εὐνόητο ὅτι ἡ χειροτονία θὰ ἔγινε στὸ χρονικὸ διάστημα Γενάρη - Ἀπρίλη.

21. Βλέπε Πρ. Λεοντοπόλεως ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ (ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ), Ἀρχιερατικὰ Γράμματα, «Θεολογία» 17 (1939), σ. 150, ὅπου σὲ ὑστερόγραφο ἐπιστολῆς τοῦ Ἰωακείμ Θεσσαλονίκης (1 - 2 - 1734) ἔχουμε τὴν εἴδηση, ὅτι «ὁ Εὐδρίπου ἔκαμε παραίτησιν ἀπάνω εἰς τὸν Δαμαλῶν, ὁμοίως καὶ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ἔγινεν ὁ Θηβῶν καὶ Θηβῶν ἔγινε τοῦ Νικαίας ὁ διάκος». Ὁ νέος αὐτὸς μητροπολίτης Θηβῶν καὶ πρῶν διάκος τοῦ Νικαίας θὰ πρέπει νὰ εἶναι ὁ Ἀνανίας, ποὺ τὸ Μάρτη τοῦ 1734 συναντᾶται γιὰ πρώτη φορὰ νὰ ὑπογράψῃ πατριαρχικὸ σιγίλλιον (βλ. Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ, Ἀνέκδοτα πατριαρχικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, «Ἑλληνικά», τόμ. 3 (1930), σ. 129).

22. Τὸ ἐπιγρονάτιο αὐτὸ βρίσκεται στὴ μονὴ Ἰωάννου Θεολόγου στὴν Πάτμο καὶ πρῶτος δημοσίευσε τὴν ἐπιγραφή ὁ Ζερλέντης, βλ. Π. ΖΕΡΛΕΝΤΗ, ὁ.π., σ. 173.

23. Βλέπε Σ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ἐπιγραφὲς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου, Ἀθήναι 1966, σ. 35, ἀρ. 64.

Ἄν καὶ δὲν ἀναφέρεται ἐδῶ σὰν μητροπολίτης Θηβῶν, πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο, ἀφοῦ τὴν περίοδο αὐτὴ — ἀπ' ὅσα μᾶς εἶναι μέχρι στιγμῆς γνωστὰ — δὲν ὑπάρχει ἄλλος ὁμώνυμός του μητροπολίτης. Στὴν ἴδια τὴ μονὴ Θεολόγου Πάτμου σώζεται τὸ ὁμοφῶρι τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γεράσιμου τοῦ ἔτους 1746 μὲ τὴν ἐπιγραφή:

αἰμς'

*Κτέαρ Γερασίου Παλαιῶν Πατρῶν ποιμένος*²⁴.

Ξέροντας ἤδη ἀπὸ σίγουρη πηγὴ, ὅτι ὁ Θηβῶν Γεράσιμος τὸ 1734 γίνεται Παλαιῶν Πατρῶν, μποροῦμε κάλλιστα νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸ παραπάνω ὁμοφῶρι ἀνήκει στὸ ἴδιο πρόσωπο, δηλ. στὸν πρῶν Θηβῶν. Τρία λοιπὸν διαφορετικῶν ἐποχῶν ἄμφια τοῦ ἱεράρχη Γεράσιμου κατέχει τὸ μοναστήρι τῆς Πάτμου. Τὸ πατριαρχικὸ γράμμα τῆς χειροτονίας του βρίσκεται ἐπίσης ἐκεῖ, ἐνῶ στὸ βρέβιο τῆς μονῆς καταγράφεται τὸ 1772 ὁ «*πρῶν Παλαιῶν Πατρῶν Γεράσιμος*»²⁵.

Οἱ ἤδη δημοσιευμένες εἰδήσεις γιὰ τὸ μητροπολίτη Π. Πατρῶν Γεράσιμο, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ νέα στοιχεῖα γιὰ τὸ Γεράσιμο Θηβῶν, μᾶς ὁδηγοῦν στὴν ἀπόλυτη ταύτιση τῶν δυὸ μητροπολιτῶν σὲ ἓνα²⁶. Ἐπειδὴ βιογραφία τοῦ Γεράσιμου ἐκτενέστερα δίνει ὁ Ζερλέντης, ἐδῶ μποροῦμε νὰ ἔχουμε μιὰ ἀπλὴ σκιαγράφηση τῆς σταδιοδρομίας του ὡς ἐξῆς: Ὁ Γεράσιμος, γεννημένος στὸ Κοντοχώρι τῆς Θήρας στὰ τελευταῖα ἱσως χρόνια τοῦ 17ου αἰῶνα, θὰ πρέπει νὰ ξεκίνησε τὴν καριέρα του σὰν καλόγερος τῆς μονῆς Θεολόγου Πάτμου· διαφορετικὰ τί νόημα θὰ εἶχε τὸ ὅτι ἐκεῖ σώζονται τὸ πατριαρχικὸ γράμμα τῆς προβίβασής του, καθὼς καὶ ἡ ράβδος, τὸ ἐπιγονάτιο καὶ τὸ ὁμοφῶρι του, καὶ πῶς νὰ ἐξηγηθῇ τὸ ὅτι ἀναγράφεται στὸ βρέβιο τῆς μονῆς, ἂν δὲν ὑπῆρξε ποτὲ μέλος τῆς κοινότητος τῶν ἀδελφῶν²⁷; Ἐτσι στὰ 1722 χειροτονεῖται μητροπολίτης Θηβῶν καὶ ἐγκαταλείπει τὴν Πάτμο, πηγαίνοντας

24. Σ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ὁ.π., σ. 41, ἀρ. 78.

25. Π. ΖΕΡΛΕΝΤΗ, ὁ.π., σ. 159 καὶ 184.

26. Ὁ Ζερλέντης, βιογραφώντας τὸ Γεράσιμο, μιλάει σὰν νὰ εἶναι δυὸ διαφορετικὰ πρόσωπα, διαχωρίζοντας τὶς εἰδήσεις ποὺ δίνει γιὰ τὸν Θηβῶν ἀπὸ τὶς πληροφορίες γιὰ τὸν Π. Πατρῶν (βλ. Π. ΖΕΡΛΕΝΤΗ, ὁ.π., σ. 172 - 3 καὶ 204 - 209 ἀντίστοιχα). Ἀντίθετα, ὁ Κομίνης στὸ συνοπτικὸ πινάκὰ του σωστὰ τοποθετεῖ — ἀλλὰ μόνο στὰ χρόνια 1733 - 4 — τὸ Γεράσιμο (βλ. ΑΘ. ΚΟΜΙΝΗ, ὁ.π., σ. 100 καὶ 96, σημ. 24). Ὁ Στ. Θωμόπουλος, τέλος, γράφοντας γιὰ τὸν Π. Πατρῶν Γεράσιμο, φαίνεται νὰ ἀρνοῖτε τελείως τὸ ὅτι εἶχε διατελέσει μητροπολίτης Θηβῶν (βλ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ, Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι 1821, Πάτρα 1950, σ. 570 - 2).

27. Ἡ ἴδια μοναχὴ Εὐσεβία, ποὺ κέντησε τὸ ἐπιγονάτιο τοῦ Γεράσιμου, ἔκανε καὶ τὸ ἐπιγονάτιο τοῦ Πάτμου Νεόφυτου Γ' πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (1734 - 1740), ποὺ ἐπίσης σώζεται στὸ μοναστήρι τοῦ Θεολόγου (βλ. Σ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ὁ.π., σ. 36, ἀρ. 67). Ἰσως καὶ αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀκόμη στοιχεῖο ἐνισχυτικὸ τῆς ὑπόθεσης ὅτι ὁ Γεράσιμος ὑπῆρξε καλόγερος στὸ περίφημο μοναστήρι τοῦ νησιοῦ.

στην ἔδρα του νὰ ἀναλάβῃ καθήκοντα. Ἀπὸ τὸ 1722 μέχρι τὸ 1772, ποὺ πεθαίνει, μεσολαβοῦν 50 χρόνια. Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι πέθανε γύρω στὰ 80 του χρόνια — πρᾶγμα ὅχι ἀπίθανο, ἀφοῦ εἶναι μᾶλλον συνηθισμένο φαινόμενο ἢ μακροβιότητα τῶν κληρικῶν —, ὅταν ἔγινε μητροπολίτης θὰ ἦταν περίπου 30 χρονῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι παράλογο γιὰ τὴν ἐποχή, ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία, γιὰ νὰ καλύψῃ τὶς ἀνάγκες τῆς, συχνὰ διώριζε στὰ ἀνώτερα ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα ἀνθρώπους νέους, προσπαθώντας ἔτσι νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν κατάλληλου ἐμψυχου ὕλικου²⁸. Τὸ 1734 παίρνει μετὰθεση γιὰ τὴ μητρόπολιν Π. Πατρῶν, ὅπου μέχρι τὸ 1755 συναντᾶται νὰ ὑπογράφῃ σὰν συνοδικός²⁹. Μετὰ ἓνα κενοῦ δυὸ χρόνων, τὸ 1757 τὸν ξαναβρίσκουμε σὰν μητροπολίτη Π. Πατρῶν μέχρι τὸ 1759. Σκοτεινὰ εἶναι τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του. Ἴσως ξαναγύρισε στὴ μονὴ Θεολόγου, ἵσως ἀποσύρθηκε στὴν ἰδιαιτέρῃ του πατρίδα. Ὁ θάνατός του σημειώνεται στὸ βρέβιο τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη Θεολόγου στὶς 20 τοῦ Μάη τοῦ 1772: «ἐκοιμήθη ὁ ἅγιος πρόφῃν Π. Πατρῶν κὺρ Γεράσιμος Σαντορηναῖος ἐς τὴν Σαντορήνην»³⁰.

Κλείνοντας τὸ θέμα καὶ ἀποκαθιστώντας ἐν μέρει τὴ σύγχυση τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 18ου αἰῶνα στοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τῆς Θήβας, δίνω ἐδῶ σὲ καταλογικὴ μορφή τὴ σωστὴ — κατὰ τὴ γνώμη μου — σειρά διαδοχῆς τῶν μητροπολιτῶν:

1700 Ἀθανάσιος

1710 Ἀνώνυμος³¹

1721 Δαμιανὸς

1722 (Ἀπρ.) - 1734 (Γεν.) Γεράσιμος

1734 (Φλεβ.) - 1737 Ἀνανίας

1740 - 1752 Ἀθανάσιος.

κ.λ.π.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἐκδοσις τῶν ἐγγράφων μὲ χρονολογικὴ σειρά.

28. Νομίζω πὼς ἀνάλογη πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀνανία, ποὺ ἀπὸ διάκος τοῦ Νικαίας — καὶ βέβαια θὰ ἦταν μᾶλλον νέος — ἔγινε μητροπολίτης Θηβῶν (βλ. καὶ σημ. 21).

29. Φαίνεται πὼς τὸν περισσότερο καιρὸ βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολιν ἔτσι, τὸ Γενάρη τοῦ 1748 συναντᾶται καὶ πάλι νὰ ὑπογράφῃ σὰν Συνοδικὸς μιὰ διαθήκη (βλ. ΑΓΑΜ. ΤΣΕΛΙΚΑ, Μιὰ μοναστηριακὴ κτιτορικὴ διαθήκη ἀπὸ τὴ μονὴ Ἀγίων Πάντων Πατρῶν, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ἐφημέριος», Ἀθῆναι 1973, σ. 1 - 13).

30. Π. ΖΕΡΑΕΝΤΗ, ὁ.π., σ. 184.

31. Κατὰ τὴ γνώμη μου, ὁ Φιλάρετος, ποὺ δίχως κανένα στοιχεῖο τοποθετεῖται στὰ 1729, θὰ ταίριαζε καλύτερα ἐδῶ, ἐπειδὴ, κι ἂν τίποτα δὲν τὸ ἐπιβεβαιώνει, τίποτα ὅμως καὶ δὲν τὸ ἐμποδίζει, ἐνῶ στὰ 1729 τὸ ἀποκλείει ἀπόλυτα ἡ γραφὴ τοῦ Γεράσιμου.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ *

Α'. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΛΑΪΚΩΝ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ Γ. Α. ΜΕΛΟ

Θήβα, 26 Μαΐου 1727

Πρωτότυπο (Έλληνικό 'Ινστιτούτο Βενετίας. — Παλαιό 'Αρχείο, busta 13, φάκελος 149, φ. 26 - 27).

Δίφυλλο. Τὸ κείμενο εἶναι γραμμένο στὶς δύο πλευρὰς τοῦ πρώτου φύλλου (= φ. 26r-v). Στὸ φ. 26^v ἡ σφραγίδα τοῦ μητροπολίτη καὶ ἡ ιδιόχειρη ὑποφή του· ιδιόχειρες εἶναι καὶ οἱ ὑπόλοιπες ὑπογραφές. Στὸ φ. 27^v μὲ τὸ χέρι τοῦ γραφέα τοῦ κειμένου ἡ διεύθυνση τοῦ παραλήπτη: «Τῷ ἐντιμωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἀρχωντὶ καὶ Γεωργίῳ Ἀντωνίῳ Μέλῳ, τῷ ὑμετέρῳ ὡμῶν πρόσφηλεστάτῳ αἰσίῳ καὶ πανευχός». Στὴν ἴδια σελίδα ἡ ἀπὸ ἰσπανικὸ κερί μητροπολιτικὴ βούλλα, ποὺ σφράγιζε τὸ γράμμα, σώζεται σὲ ἄριστη κατάσταση.

Ἐντιμῶτατε, ευγενέστατε καὶ χραισιμώτατε ἀρχωντα (σινιῶρ Γεωργίε Ἀντόνιε Μέλῳ), τὴν ἐντιμωτιτάν σου ἀκριβῶς καὶ πρόσφιλὸς χαιρετοῦμεν καὶ ἀσπαζόμεθα ὅλοι κυνὸς ἡ συμπατριῶται τῆς εὐγενίας σου, ἱερομένοι καὶ λαηκοὶ ἐκ τῆς μητροπόλεως καὶ πόλεως Θηβῶν, παρακαλλόντες καὶ οἰκετέ-
5 βονται τὸν ἐπουράνιον καὶ ἅγιον θεόν, εἶνα σε διαφυλλάττει εἰς χρόνους πολλοὺς καὶ μακροὺς καὶ τέλος εἶνα σὲ καταξιῶσι τῆς ἐπουρανίου του αὐτοῦ βασιλείας.

Εἰ ἐτία τοῦ παρόντος ὡμῶν κυνοῦ καὶ οἰκαιτικοῦ γράμματος εἶναι νὰ σὰς ἀκριβῶς χαιρετίσωμεν, ἀκοῦοντας τὴν φύμην, τὸ καλὸν ὄνομα, τὴν εὐλαβη-
10 τικὴν διαθέσιν καὶ ἀπλῶς τὴν κατα θεὸν ἐνάρετον πολιτίαν τῆς εὐγενίας σου ἀπὸ τοῦς γιτόνους μας ἀρχοντας Αθηνέους. Ὅθεν ἡμεῖς τὰ διστηχεῖ ληψανα, ὅπου ἀνεμίναμεν εἰς τὴν παλεᾶν καὶ παληθρίλητον ἐπτάπilon ἐκεῖνην Θήβαν τῆς Βοιωτίας, δοξάζομεν τὸν ἅγιον θεόν, πῶς εἰς τὸν καιρὸν ἐτοῦτον εὐρίσκει-
ται ἡ εὐγενία σου, ἓνας ὁρέος βλαστὸς τῆς πατρίδος μας, ἓνας οὐράνιος σίτος
15 τῆς ἀπόθῃκης τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ὅθεν καὶ χερόμεθα καὶ κανχῶμεθα ἀκοῦοντας, ὡς εἶπαμεν, τὴν καλὴν σας ὀνομασίαν καὶ λιπῶν ἐνθυμίζομεν τῆς εὐγενίας σου τὸν κυνὸν λόγον, τὸν λέγοντα μάχον ὑπὲρ πατρίδος καὶ παρακα-
λούμεν νὰ ἐνθυμῇς καὶ νὰ ἀγαπήσης τὴν παλεᾶν σου τοῦτην πατρίδα καὶ πό-
λιν καὶ μητρόπολιν, ὅσῃν ὅπου εἶσαι ἀπὸ τὰ προτῶτωκά της ἐκεῖνα τέκνα,

* Τὰ ἔγγραφα ἐκδίδονται μὲ διορθώσεις μόνο στὴ στίξη, στὰ κεφαλαῖα καὶ στὸ χωρισμὸ τῶν λέξεων· οἱ ἐλάχιστες, κοινὲς βραχυγραφίαι ἀναλύονται σιωπηρά.

20 δῆλον ἀπό το πρότον τῆς παλεῶν καὶ εὐγενικὸν γένος, ἀγκάλλα καὶ τὴν σίμε-
 ρον εἶναι ἔρημη ἀπὸ τέτια χροῖσιμα γέννη, ὅσᾶν ὅπου ἐτζαλαπατήθη καὶ ἐσχωρ-
 πήσθησαν ἀπὸ τὰ κατὰ καιροῦς στρατεῦματα, ὡς καθὼς δὲν σας λανθάνῃ· ὅθεν
 με τὸν σκωρησιμῶν καὶ ἡ ἐκκλησίαις ἡ περισώτερες ἐχαλάσθησαν καὶ ὅλα
 τὰ ἱερὰ αὐτὸν σκέβῃ ἠφανίσθησαν καὶ μᾶλλον ἡ πᾶλεᾶ καὶ ορεᾶ μητροπόλις
 25 ἐριμῶθη τελείως καὶ χρόνους πολλοὺς ὃ ἐπαρχῶα τοῦτη ἦτον χωρῆς μητροπο-
 λίτην· θείω ἐλέη δὲ τῶρα ἐπεριμαζόχθη ὃ ἐπαρχῶα καὶ περιμαζώνεται. Μητρο-
 πολίτης εἶναι ὅς καὶ παλεᾶ· πλὴν τὰ πρόποντα τοῦ μητροπολίτη λῆπουν, ἀγκαλὰ
 καὶ ὃ νῖν ἀρχιερεῦς νμῶν, πανιερότατος μητροπόλιτης κὺρ Γεράσιμος, ἀφί-
 νοντας εἰς τὴν μερίαν ὅλα τὰ χρῆ καὶ τὰ βαρέα δωσίματα ὅπου δῆνη εἰς τοὺς
 30 κρατοῦντας ὕμᾶς ¹, ἐβάλλη με θεῆκὸν ἔροτα καὶ σκωπὸν θείον καὶ ἀνίγειν
 ἐκ βάθρον νέαν μητροπόλιν, ἐδρίχωρον καὶ ορεᾶν, ὡς κᾶθὸς εἰς τοὺς ὀρῶντας
 φέρεται· πλὴν με το νὰ εἶναι στενωχωρημένος ἀπὸ τα χρῆ καὶ τα δωσίματα,
 ὅς ἀνωθεν γράφωμεν, δὲν ἔχει δῆναμιν νὰ φκιᾶσι καὶ νὰ κάμη ἀρχιερατικὰ
 ἄμφια πρὸς δώξαν τοῦ ἁγίου θεοῦ καὶ πρὸς τημῖν καὶ μεγαλωπρέπιαν τῆς
 35 ἁγίας καὶ μεγάλης ἀρχιεροσύνης. Ὅθεν ἐσιλογισθήκαμεν νὰ παρακαλέσωμεν
 τὴν ευγενίαν σου, ἀνίσως καὶ εἶναι ὁρισμὸς σου, δῆλον νὰ βοῇθῆσις καὶ νὰ
 φκιᾶσι ἀρχιερατικὰ ἄμφια τῆς πτωχῆς πατρίδος καὶ μητροπόλεως, ὅτι εἴθελε
 σὲ φωτήσι ὁ Θεός, δια νμυμόσυνόν σου παντοτινὸν καὶ αἰῶνιον, καὶ ὅχι μόνον
 τῷ νμυῶσυνον ἔχεται, ἀλλὰ καὶ τὸν ἅγιον ἐνδοξον πανέφιμον ἀπόστωλον
 40 καὶ εὐαγγελιστὴν Λουκὰ θέλειται ἔχει ἀντυλήπτωρα, βοηθῶν καὶ πρεσβευτὴν
 φ. 26^ν πρὸς Κύριον, ὅς σᾶν ὅπου εἶναι θρόνος του ἡ μητροπόλις τοῦτη | καὶ εἰς τοῦ-
 την πρῶτος ἀρχιερεὺς ἐχοιμάτισεν καὶ ὁ ἅγιος τάφος του ἕως τὴν σύμερον
 πυγάζῃ θαῦματα ἱαμάτων ². Καὶ ταῦτα μεν ἐπὶ του παρόντος· ἡ δὲ χρόνῃ τῆς
 ἐντιμῶτητος σου εἴησαν πολλὴ καὶ εὐτυχεῖς.

45 Ἐκ τῆς πόλεως Θηβῶν, ἀψκζ Μαῖον 26.

† Γεόργιος ἱερεὺς, Οἰκονόμος τῆς ἁγιοτάτης μητροπόλεως Θιβῶν, εἰς
 στοὺς ὁρισμοὺς τίς εὐγενία σας.

† Ἀνθημος ἱερομόναχος καὶ προτοσύγγελος τῆς μητροπολεως Θηβῶν,
 εἰς τοὺς ὁρισμοῦ σας.

50 † Γεόργιος ἱερεὺς, σκεβοφύλαξ, εἰς στοὺς ὁρησμοὺς τῆς εὐγένεια σας.

† Σύγγελος Ἱεραιμίας, ἱερομόναχος τῆς μητροπόλεως τῶν Θηβῶν, εἰς
 τοὺς ὁρισμοὺς τῆς εὐγενία σας.

† Δημήτριος ἱερεὺς, εἰς τοὺς ὁρησμοὺς τῆς ευγενία σας.

† Μαρῖνος ἱερεὺς καὶ σακελίον τῆς ἁγιοτάτης μητροπόλεως Θηβῶν, εἰς

55 τοὺς ὁρισμοὺς τίς ευγένεια σας.

† Δημήτριος ἱερεὺς, εἰς τοὺς ὁρησμοὺς τῆς ευγενία σας.

† Μηχαὶλ ἱερεὺς, εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς εὐγενία σας.

† Ρίτορ Δημύτριος, εἰς τοὺς ὁρισμοὺς αὐτῆς.

† Λικαίοφιλαξ Δημήτριος, εἰς τοὺς ὁρισμοὺς αὐτῆς.

- 60 † Λουκάς Γιανούλης προτέκδικος, εἰς τοὺς ὁρίσμοὺς αὐτῆς.
 † Νικόλαος Λογοθέτης, ὅλος ὕς τοὺς ὁρισμοὺς τις.
 † Γεοργάκης, εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τις.
 † Γιανούλης εκκλισιάρχης, ὅλος εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τις.
 † Λεονάρδος Κοτάς, εἰς τοὺς ὁρισμοὺς της.
 65 † Ἰωάννης Νικολοῦ, εἰς τοὺς ὁρισμοὺς της.
 † Γιάνης, εἰς τοὺς ὁρισμοὺς της.
 Ὁ Θηβῶν Γεράσιμος βαιβεοῖ.

ΣΧΟΛΙΑ

1. Γιὰ τὴν κατάστασι πού ἐπικρατοῦσε στὴ Θήβα τὸ 18ο αἰῶνα καὶ τὰ «δοσίματα» στοὺς Τούρκους βλέπε ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, Πραγματικότητες ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ ΠΗ' αἰῶνα, στὸν τόμο «Σταθμοὶ πρὸς τὴν νέα ἑλληνικὴ κοινωνία», ἔκδ. περιοδ. «Ἐποχές», Ἀθήνα (1965), σ. 25 - 41.

2. Γιὰ τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκά καὶ τὴν παράδοσι ὅτι ὁ τάφος του βρίσκεται στὴ Θήβα βλέπε Γ. ΤΣΕΒΑ, Ἱστορία τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Βοιωτίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, Ἀθήναι 1928, τόμ. Β', σ. 16. Ἐπίσης τὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ ΓΕΩΡΓ. ΓΡΑΤΣΕΑ στὴ Θρησκ. καὶ Ἠθ. Ἑγκυκλ., τόμ. 8 (1966), στ. 366.

Β'. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΘΗΒΩΝ
 ΠΡΟΣ ΤΟΝ Γ. Α. ΜΕΛΟ

Θήβα, 26 Μαΐου 1727

Πρωτότυπο (Ἑλληνικὸ Ἰνστιτούτο Βενετίας. — Παλαιὸ Ἀρχεῖο, busta 13, φάκελος 149, φ. 28 - 29). Βλ. πίν. Γ'.

Δίφυλλο. Τὸ κείμενο, γραμμμένο μὲ τὸ ἴδιο τὸ χέρι τοῦ μητροπολίτη, ἐκτείνεται στίς δυὸ πλευρὲς τοῦ πρώτου φύλλου καὶ στὸ recto τοῦ δεύτερου. Στὸ φ. 29^v, μὲ τὸν ἴδιο γραφικὸν χαρακτήρα τοῦ κειμένου, ὑπάρχει ἡ διεύθυνσις τοῦ παραλήπτη: «Τῷ τημιωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι κυρίῳ Γεοργίῳ Ἀντωνίῳ Μέλῳ εἰὼ κατὰ πνεῦμα ἀγαπητῷ καὶ λήαν περιποθητῷ τῆς ὑμῶν ταπεινότητος εὐχετηκῶς».

- Ἐντημώτατε, εὐγενέστατε καὶ χρυσιμώτατε ἄρχοντα κύριε Γεόργιε Ἀντόνιε Μέλῳ, εἰὲ κατὰ πνεῦμα ἀγαπιτὲ καὶ περιπόθητε τῆς ὑμῶν ταπεινότητος, τὴν ἐντημώτιταν σου, εὐχόμενοι ἐν Κυρίῳ, ἀκριβὸς χαιρετοῦμεν καὶ ἀσπάζόμεθα. Δεόμενοι τοῦ ἐν Τριᾷδῃ ὑμνουμένου ἁγίου θεοῦ, εἶνα διαφυλλά-
 5 τη τὴν εὐγενήαν σου εἰς χρόνους πολλοὺς, μακροῦς τε καὶ εὐτυχεῖς εἰς καύχημα μὲν τῶν ἐπταπόλλων Θηβῶν, εἰς ἡμετέραν δὲ χαρὰν τε καὶ ἀγαλήασιν. Μετὰ τὸν ἐν Χριστῷ ὑμῶν εὐχετικὸν ἀσπασμὸν ἐρχόμεθα νὰ τῆς ἀναφαίρομεν ὅτη, ὡς καθὼς σὰς γράφῃ ὅλλοι κινὸς ἡ πατρίδα, σὰς λέγωμεν καὶ ὑμῆς ὅτη θέλετε γινώσκη ἡ μητρόπολις καὶ ἐπαρχεία ταύτη τῶν ἐπταπόλλων Θηβῶν, εἰς τὸν

- 10 καιρὸν ὅπου ἀλλώθῃ ἡ Πελλωπόνησος ὑπο τῆς ἀριστωκρατίας τῶν Αἰνετῶν, ὅλον τῷ πλήθος τῶν χριστιανῶν τῆς ἐπαρχείας ταύτης ἐσκόρπησεν ἐνθεν κακίβην, ὃς καθὼς μαὶ φαίνεται δὲν σὰς λλανθάνῃ· ἀνέμνησαν ὅμως ἡ ἐκκλησίαις ἐριμαῖς καὶ ἐχαλάθησαν καὶ πολαῖς, ἡρπάγησαν τὰ ἱερὰ αὐτῶν καὶ βηβλήα ἀπὸ τῷ πλήθος τὸν στρατευμάτων. Τέλος ἡφανήσθη τελείως ἔος ἐδάφους καὶ
- 15 ἡ ἀγιωτάτη παλαιὰ μητρόπολις καὶ ἔμνην ὁ ἀποστωληκὸς θρόνος τοῦτος ἀπροσπάτευτος χωροῖς ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας εἰς χρόνους πολλοὺς ¹, ἀνκαλλὰ καὶ ἀπὸ ὀλίγρον εἰς ὀλίγρον περιμαζόνόμενῃ ἡ ἐπαρχεία ἦλθαν καὶ ἀρχιερῶς ², ὅμως δὲν ὕξευρομεν ἡ σινεργία τοῦ μισωκάλου τῶν χριστιανῶν ἡ καὶ ἀπὸ τὰ δησβάστακα χρῆτ τῶν κρατοῦντων κανένas δὲν ἐστάθη νὰ κη-
- 20 βερνήσι τῷ λογικὸν τοῦ Χριστοῦ τοῦτω πύμνιον, ἀλλὰ ἐπαρίτησαν τὴν ἐπαρχείαν ἀφίνοντας τὴν εἰς χρεὸς ὑπὲρ τὰς δέκα χιληάδας γρώσια ³. Ὅθεν με τῷ νὰ ἔμνην καὶ πάλιν ἡ ἀγιωτάτη ταύτη μητρόπολις ἀπροσπάτευτος καὶ ἀπήμαντος χωροῖς ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας, ἐν Κωνσταντινουπόλῃ ψίφον τε κανονικῶν γινόμενων ὑπὸ τῆς ἀγίας Συνόδου τῶν ἀρχιερέων προτροπῇ καὶ ἀδία
- 25 τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ⁴ ἐχρηστῶνησαν τὴν ὕμῶν τατηνότητα μητροπολίτην τῆς ἀγιωτάτης ταύτης μητροπόλεως τῶν ἐπα-
- φ. 28^ν πύλων | Θηβῶν καὶ μᾶς ἔμπεφαν ἐνταῦθα 1722 κατὰ μῆνα Ἀπριλίλιον. Ἐρχόμενοι ὅμως δὲν εἴβραμεν ὅχι μόνον μητρόπολιν, ἀλλὰ μῆτε μηκῶ καί-
λῆον νὰ χωρῇ τῷ καιφάλῃ μας ἀπὸ κάτω. Ρίψαντες ὅμως ὅλην τὴν ἐλπίδαν
- 30 μας εἰς τὸν Θεὸν τὸν ἅγιον, τὸν προμηθέα καὶ κηβερνήτην τοῦ παντός, ἐξωδιάσαμεν ὑπὲρ τὴν δήναμην μας καὶ ἐκτίσαμεν ἐκ βάθρων νέαν μητρόπολιν, ἐυρίχορον καὶ ὀρέαν, ὃς καθὼς τὴν σήμερον φαίνεται, ἀφίνοντας τὰ χρῆτ τῆς ἐπαρχείας εἰς τὸ ἔλεος τῆς προνήας τοῦ ἀγίου Θεοῦ νὰ τὰ κηβερνήσι. Με τῷ
- να μῆν ἔχομεν δὲ δήναμην νὰ κάμωμεν καὶ ἀρχιερατικᾷ ἄμφια τῆς μητροπό-
35 λεως ταύτης, στενοχοροῦμεθα πολλὰ. Ἐτούταις ταῖς ἡμαίραις ὅμως, οντας ὅμῃς εἰς Ἀθήνας διὰ χρίαν μας, ἀνάφερον τῷ εὐλογιμένον ὄνομα σας ὁ τιμῶ-
τατος καὶ ἐυγενέστατος ἄρχον σιῶρ Μπερνάρδος Καπετανάκης ⁵, λαίγοντας μας διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ σχολίου τῶν Ἀθηνῶν καὶ πὸς εἶναι καὶ ἡ ἐυγενήα σου βωηθὸς εἰς τὸν θεῖον ἐκῆνον σκωπόν ⁶· ὅθεν βλέποντας ὅμῃς τὸν θεαρέστον
- 40 ζήλον τὴν κατὰ Θεὸν ἐνάρετον πολητιάν σας καὶ ἀπλῶς τὴν εὐλαβητικὴν διάθεσιν ὅπου ἔχετε εἰς τὰ θεῖα, ἐπαρρακηνήθηκαμεν νὰ γράφωμεν καὶ νὰ παρακαλέσωμεν τὴν ἐυγενήαν σου, ἀν εἶτον ὀρισμὸς σου καὶ εἶτη εἶθελε σε φωτήσι ὁ θεός, νὰ κάμης ἀρχιερατικᾷ ἄμφια τῆς μητροπόλεως καὶ πατρίδος σου ταύ-
της, ὅπου εἶναι τελίως γυμνῇ καὶ εἰς ὅτη εἶθέλετε προστάξῃ νὰ γένη διὰ ψυ-
- 45 χηκῇν σας σωτηρίαν, τώσον τῆς ἐυγενήας σου τώσον τῶν προγῶνων σου, εἶμαι ἔτημος ἐυθῆς νὰ τῷ τεληώσω βάνοντας σας μάρτυραν τὸν θεὸν τὸν ἅγιον καὶ λιπὸν σὰς βαιβεῶνω ὅτη μισθὸν περισώτερον καὶ παντοτινὸν μιμώσινον δὲν εἶθέλετε κάμῃ ὅσαν τὰ ἄνοθεν γράφωμεν καὶ οὐ μόνον τῷ μιμώ-
- φ. 29^τ σινον θέλεται ἔχει αἰόνιον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἅγιον ἐνδοξον πανέ|φιμων ἀπόστολον

- 50 καὶ ἐβαγγελιστὴν Λουκᾶν θέλετε ἔχει ἀντηλήπτορα καὶ βωθὸν καὶ πρεσβευ-
τὴν πρὸς Κύριον, ὅσῳ ὅπου εἶναι θρόνος του ἡ μητρόπολις ταύτη καὶ εἰς ταύ-
την πρότος ἀρχιερεὺς ἐχοιμάτησε, τοῦ ὁπῆου ἔος τὴν σήμερον ὁ πάντιμος
τάφως βροίη καὶ πηγάζη πλήθος θαυμάτων, τοῦ ὁποῖου ἐδχόμεθα νὰ σὰς φω-
τήσι νὰ κάμετε τῷ πλέα συμφέρον. Ζητοῦμεν δὲ καὶ συγνώμην, πὸς χορὶς
55 νὰ ἔχομεν τὴν γνωρίσῃν σας γράφωμεν τώσον πολλά· πλὴν ἀπὸ δύο περιστα-
τικᾶ ἐπαρρακηνήθικαμεν, τῷ πρότον ἀπὸ τὴν καλὴν σας φίμην καὶ ὀνομασίαν
εὐλαβητικῇν καὶ τῷ δευτέρον ἀπὸ συμβουλὴν τοῦ ἄρχοντος σιῶρ Καπετανά-
κη. Ὅθεν καὶ κάνοντας τέλως μένωμεν εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς ἐδγενήας σου
ὅς καθὸς καὶ ὑπογράφωμεθα.
- 60 Ἐκ τῆς πόλεως Θηβῶν, 1727 Μαΐου 26.
Ὁ Τῆς ἐδγενήας σου ἐσχέτης διάπυρος πρὸς θεόν, ταπεινὸς μητροπο-
λίτης Θηβῶν Γεράσιμος.

22 lege ἡ || 55 lege την, σᾶς

ΣΧΟΛΙΑ

1. Μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς κατάληψης τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς καὶ ἴσως καὶ πρὶ ἐνωρὶς κατέφυγε σ' αὐτοὺς μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων καὶ ὁ Θηβῶν Ἱερό-
θεος (βλ. Κ. ΝΤΟΚΟΥ, ὁ.π., σ. 11). Μετὰ τὸν Ἱερόθεο (1687) ἔχομε ἕνα κενὸ 13 χρόνων
μέχρι τὸ 1700, ποὺ ἀναφέρεται ὁ Ἀθανάσιος μητροπολίτης τῆς Θήβας.

2. Ἴσως νὰ ἐννοῇ τὸν «ἀνώνυμο» (Φιλάρετο;) τοῦ 1710, τὸ Δαμιανὸ (1721) καὶ
πιθανὸ κάποιους ἄλλους, ποὺ ἀκόμη μᾶς εἶναι ἄγνωστοι. Φαίνεται πὼς στὸ διάστημα
1700 - 1722 γίνονταν προσπάθειες ἀνασύστασης τῆς μητρόπολης, δὶχως ὅμως ἐπιτυχία
ἐξ αἰτίας τῶν συνεχῶν πολεμικῶν ταραχῶν στὴν περιοχὴ, ποὺ ἦταν φωλιά Τούρκων.

3. Στὰ χρόνια 1712 - 1715 οἱ ἐκθέσεις τῶν Βενετῶν διοικητῶν ποὺ φτάνουν στὴ
Γερουσία μιλάνε ὅλες γιὰ μεγάλες συγκεντρώσεις ἐφοδίων στὴν ἐπαρχία τῆς Θήβας
κὶ ὅλοι ὑποψιάζονται πὼς οἱ Τούρκοι ἐτοιμάζονται γιὰ πόλεμο (Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ὁ.π.,
σ. 424 - 429).

4. Πατριάρχης εἶναι ὁ Ἱερεμίας Γ'· βλέπε Μητρ. Σέρδεων καὶ Πισιδίας ΓΕΡΜΑ-
ΝΟΥ, Συμβολὴ εἰς τοὺς πατριαρχικούς καταλόγους ἀπὸ τῆς ἀλώσεως κ.έ., Κωνσταντι-
νούπολις 1935, σ. 266 - 267.

5. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Καπετανάκηδων βλέπε: Δ. Γ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, Μνημεῖα
τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1889, σ. 299 - 300. — Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ,
Ἡ ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια Καπετανάκη, «Ἀθηναϊκά», τευχ. 40 (1968), σ. 1 - 4. — ΤΟΥ
ΑΥΤΟΥ, Διαθήκη τοῦ Δημητρίου Καπετανάκη, «Μικρὸς Ἑλληνομνήμων», τευχ. Β', Ἰωάν-
νινα 1960, σ. 83 - 84.

6. Γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς Ἀθήνας βλέπε: Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Ἡ Σχολὴ τῶν Ἀθηναίων,
«Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. ΙΑ' (1936), σ. 84 - 91. — ΤΑΣΟΥ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ,
Διάγραμμα τῆς ἱστορίας τῶν σχολείων τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἀθῆναι
1964, ὅπου ὑπάρχει συγκεντρωμένη καὶ ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. — Γ. Σ. ΠΛΟΥΜΙΔΗ,
Σχολεῖα στὴν Ἑλλάδα συντηρούμενα ἀπὸ κληροδοτήματα Ἑλλήνων τῆς Βενετίας (1603 -
1797), «Θησαυρίσματα», τόμ. 9 (1972), σ. 236 - 249.

Γ'. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΘΗΒΩΝ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ Γ. Α. ΜΕΛΟ

Ἀθήνα, 12 Μαΐου 1729

Πρωτότυπο (Ἑλληνικὸ Ἰνστιτούτο Βενετίας. — Παλαιὸ Ἀρχεῖο, busta 13, φάκελος 149, φ. 30 - 31).

Δίφυλλο. Τὸ κείμενο εἶναι γραμμένο στὶς δυὸ πλευρὰς τοῦ πρώτου φύλλου (= φ. 30^{r-v}). Ὁ γραφικὸς χαρακτήρας διαφορετικὸς ἀπὸ τοῦ ἐγγράφου Α. Ἰδιόχειρη ἢ ὑπογραφή τοῦ μητροπολίτη. Στὸ φ. 31 μὲ τὸ χέρι τοῦ γραφέα τοῦ κειμένου, ἡ ἐξῆς διεύθυνση: «Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἀρχόντῳ κυρίῳ κυρίῳ Γεωργίῳ τῷ Μέλλῳ, ἡὼ κατὰ πνεῦμα περιποθήτῳ ἀγαπητῷ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, ὅγιώς». Στὴν ἴδια σελίδα σώζονται ἐλάχιστα ἔχνη τῆς σφραγίδας, πὺ ἐκλείνει τὸ γράμμα.

Τιμιώτατε καὶ εὐγενέστατε ἄρχον κύριε κύρ Γεώργιε Μέλλο, ἐν Κυρίῳ τέκνον ἀγαπητὸν τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, τὴν εὐγενείαν τῆς εὐχόμενοι ἀκριβῶς χαιρετοῦμεν καὶ ὀλοφύχως προσαγορεύομεν τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ δεόμενοι νὰ τὴν διαφυλάττῃ ἐν ἁκρᾷ ὀγιείᾳ, εὐημερίᾳ διηγεκῇ καὶ
5 εὐδαιμονίᾳ ἀμεταπτώτῳ μετὰ μακροβιότητος καὶ ἀπολαύσεως πάντων τῶν καταθυμίων. Ἀγκαλὰ καὶ πρὸ καιροῦ νὰ ἐγράψαμεν εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν συντροφεύοντές τὴν μὲ γράμματα τοῦ ἄρχοντος σιῶρ Μπενάρδου Καπετανάκη καὶ νὰ μὴν ἐλάβαμεν καμίαν τῆς ἀπόκρισιν, ὅμως συλλογιζόμενοι ἐκεῖνα τὰ γράμματα καθὼς πολλάκις συμβαίνει νὰ ἐπαράπεσαν, εὐρισκόμενοι
10 τώρα ἐδὼ εἰς τὰς Ἀθήνας¹ καὶ γράφοντος τοῦ σιῶρ Μπενάρδου Καπετανάκη διὰ τὰ αὐτόθι², δὲν ἐλείψαμεν αὐθὺς μὲ τὰ γράμματα τῆς ἐντιμότητός του νὰ συντροφεύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν παροῦσαν, ἀποδίδοντές τῆς δι' αὐτῆς τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν καὶ ἀναφέροντές τῆς τὴν ὑπόθεσιν, ὅπου καὶ εἰς τὴν προλαβοῦσαν ἡμῶν ἐπιστολὴν τῆς ἐγράψαμεν μετὰ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου καὶ τῶν
15 ἀρχόντων τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν, τῶν γνησίων καὶ ἀγαπητῶν αὐτῆς συμπολιτῶν, ὄντες βέβαιοι πῶς θέλομεν εἰσακουσθῇ εἰς τὴν ἀρχοντικὴν καὶ χριστιανικωτάτην αὐτῆς ἀκοήν. Ἐδὼ βλέποντες τινὰς ἄρχοντας Ἀθηναίους αὐτόθι ἐδρισκομένους μὲ διαφόρους τρόπους καθ' ἑκάστην νὰ εὐεργετοῦσι τὴν πατρίδα τους, ἄλλοι μὲν μὲ μεγάλαις ἐλεημοσύναις νὰ προνοοῦνται τὴν ἀδυναμίαν τοῦ γέ-
20 νους, ἄλλοι μὲ ζῆλον ἔνθεον νὰ φροντίζωσι τὴν ἀνανέωσιν τῆς πάλαι μὲν ἀκμαζούσης νῦν δὲ ἀμαυρωθείσης σπουδῆς τῶν μαθημάτων, ἄλλοι δὲ μὲ πολυτελῆ ἀναθήματα νὰ λαμπρύνωσι τὴν μητροπόλιν τῆς πολιτείας αὐτῶν πρὸς δόξαν καὶ μνημόσυνόν τους αἰώνιον, ὅντως ἔκγονοι ἐκείνων τῶν παλαιῶν ἀπὸ τοὺς ὁποίους καθ' ἑκαστος ἐτίμησε καὶ ἐστόλισε τὴν πατρίδα του μὲ διαφόρους
25 τρόπους, καὶ ἐξ ἐναντίας στοχαζόμενοι τὴν δυστυχίαν τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας καὶ ἀκούοντες διὰ τῆς φήμης τὴν ἔνθεον γνώμην τῆς εὐγενικωτάτης αὐτῆς

- ψυχῆς, ὁποῦ ἔχει εἰς τὰ καλὰ καὶ τὴν δύναμιν, ὁποῦ ὁ πλουσιόδωρος Θεὸς τῆς ἐχάρισε, προφθάνουσιν αἱ τὴν καλὴν τῆς διαθέσειν παρακινήθεντες ἐγράψαμεν
- φ. 30^ν κοινῶς καὶ πάλιν τώρα γράφομεν, ἰδίως εὐχόμενοι αὐτῇ ἀπὸ μέσης ψυχῆς
- 30 καὶ δηλοποιοῦντες αὐτῇ ὅχι τὴν κατέχουσιν ἡμᾶς δυστυχίαν, οὔτε τὴν ἐπιπολάζουσιν ἐνταῦθα σκοτόμαιναν τῆς μαθήσεως, ἀλλὰ τὴν μεγίστην ἀμορφίαν καὶ τὸ ἄκοσμον τῆς ἡμῶν μητροπόλεως, ἣτις οὐ μόνον εἶναι ἐλλειπῆς κειμηλίων καὶ ἐτέρων ἀναγκαίων σκευῶν ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἤδη τῶν ἀρχιερατικῶν ἀμφίων, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι προηγοῦνται πασῶν τῶν ἡμετέρων
- 35 χρεῶν, διὰ τῆς προσοῦσης ἡμῶν ἀδυναμίας προσπαθήσαντες ἐκάμαμεν μίαν ἀρχιερατικὴν στολὴν καὶ ὑστερούμεθα ἔτι μανδίου καὶ ὠμοφορίου³. Περὶ τούτων τοίνυν, ὡς τέκνον γνήσιον τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας, ἀξιοῦμεν νὰ μιμηθῇ τῶν ἄνωθεν τὴν καλλίστην προαίρεσιν καὶ νὰ ἀναπληρώσῃ διὰ τῆς ἐνούσης αὐτῇ δυνάμεως τὴν ἔλλειψιν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας, ὅπως δοξαζομένον τοῦ
- 40 θεοῦ ναοῦ εἰς πάσας τὰς λαμπρὰς καὶ ἐπισήμους ἡμέρας ἔχῃ ἐν αὐτῷ μετὰ τῶν αἰοδιήμων τῆς γονέων καὶ προπατόρων αἰωνίως ἀκατάπαυστον τὸ μνημόσυνον. Ὡς ἔχουμεν δὲ μὲ πρῶτον τὴν τιμίαν τῆς ἐπιστολῆς, δηλωτικὴν τῆς ἀγαθῆς τῆς ὑγιείας καὶ εἰς ἀπόκρισιν ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ τῆς σῆς εὐγενείας ἐν βίῳ παντί.
- 45 ἀψκθ, Μαῖου ιβ.

Τῆς εὐγενείας τῆς διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης καὶ εἰς τοὺς ὀρισμούς τῆς ὁλως, Θεβῶν Γεράσιμος.

ΣΧΟΛΙΑ

1. Ὁ Καπετανάκης καθαρὰ γράφει στὸ γράμμα του, ὅτι φιλοξενεῖ τὸ Γεράσιμο στὸ σπίτι του (βλ. σ. 157)· ἴσως καὶ τὴν πρώτη φορὰ νὰ φιλοξενήθηκε πάλι ἀπὸ τὸν ἴδιο (ἔγγρ. Β' στ. 44) καὶ ἔτσι εἶχε τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀκούσῃ ἀπ' αὐτὸν γιὰ πρώτη φορὰ περὶ τοῦ Μέλους, ποὺ οἱ Καπετανάκηδες τὸν γνωρίζουν πολὺ καλά, ἀφοῦ εἶχαν μεγάλες ἐμπορικὲς σχέσεις μαζί του.

2. Στὸ ἀρχεῖο τοῦ Μέλους δὲν σώζεται τὸ πρῶτο αὐτὸ γράμμα τοῦ Καπετανάκη (1727), ποὺ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ μητροπολίτης. Εἶναι ἐπίσης περιέργο τὸ ὅτι στὸ βιβλίον ἀντιγράφων, ποὺ κρατοῦσε ὁ Μέλος, δὲν βρέθηκε ἀπάντησή του οὔτε θετικὴ οὔτε ἀρνητικὴ σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς δύο σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό. Ἄγνωστο γιὰτί ὁ συνήθως φιλόανθρωπος καὶ πάντα πρόθυμος νὰ ἐξυπηρετῇ Μέλος τώρα δὲ φαίνεται νὰ προβαίνει σ' ἐκτέλεση τῆς χάρις ποὺ τοῦ ζητοῦν.

3. Ἐδῶ περιορίζει τὴ δωρεὰ σὲ μαντῦα καὶ ὠμοφόρι, ἐνῶ ὁ Καπετανάκης ἀκόμη πρὶ ἀπαιτητικῶς καθορίζει καὶ τὴν ποιότητά (βλ. σ. 157).

RIASSUNTO

EFTICHIA LIATA, *Gerassimos metropolita di Tebe (1722 - 1734) e di Patrasso (1734 - 1759) e la ricostruzione della cattedrale di Tebe* (tav. 5'), pp. 155 - 170.

Da due lettere del metropolita di Tebe Gerassimos e una del clero della città (1727 e 1729), rinvenute fra la corrispondenza del commerciante greco a Venezia Giorgio Melo (Archivio dell'Istituto Ellenico) e qui pubblicate, vengono alla luce dati sconosciuti ed interessanti sullo stesso e sulla chiesa metropolitana di Tebe. Si apprende che Gerassimos, dopo l'ordinazione, venne inviato a Tebe nell'aprile del 1722. Durante il periodo 1722 - 1727 egli ricostruisce dalle fondamenta la rovinata chiesa metropolitana, che deve essere identificata con la vecchia chiesa della Madonna soprannominata della Loggia. Non avendo le possibilità economiche Gerassimos chiede l'aiuto di Melo per completare i suoi paramenti vescovili con un mantello ed un omoforion.

Collegando questi nuovi dati con varie altre notizie già pubblicate, si può tracciare la carriera di Gerassimos. Nel 1722 — forse da monaco nel monastero di San Giovanni Teologo a Patmos — egli viene ordinato metropolita di Tebe; nel 1734 viene trasferito alla metropoli di Patrasso, dove si riscontra fino al 1755 e di nuovo dal 1757 fino al 1759. Si ignora dove abbia passato gli ultimi anni della sua vita. Il 20 maggio 1772 Gerassimos muore a Tera (Santorini), sua isola natale. Nel monastero di Patmos sono conservati la lettera patriarcale della sua elezione, il suo bastone pastorale (1733), il suo epigonation (1734) e il suo omoforion (1746).

